

A TRADUCIÓN AO SERVIZO DO FEMINISMO

Olga Castro

University of Warwick
Olga.Castro@warwick.ac.uk

ARRUZZA, CINZIA & TITHI BHATTACHARYA, NANCY FRASER 2019.
Feminismo para o 99%. Un manifesto. Tradución do inglés de Patricia Buxán Outeiro. Vigo: Catro Ventos Editora. 76 páx. ISBN: 978-84-949154-5-1.

Un feito insólito arrodea a tradución ao galego de *Feminism for the 99 Percent. A Manifesto*, asinado por Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya e Nancy Fraser en calidade de impulsoras da folga das mulleres de 2017 nos Estados Unidos de América: o texto en galego viu a luz unhas semanas antes do que o seu *orixinal*. As lectoras e lectores en galego podemos facernos cunha copia da tradución realizada por Patricia Buxán Outeiro para Catro Ventos Editora, cooperativa de traballo con sede en Vigo, antes de que a editorial londiniense e neiorquina Verso Books (selo editorial de New Left Books) puxese o libro á venda.

O insólito non remata aquí. Amais da tradución galega, que no momento de escribir estas liñas vai pola súa segunda edición, a publicación do texto en inglés estivo tamén acompañada dunha ducia de traducións simultáneas a linguas como o portugués brasileiro, o catalán, o español para Latinoamérica, o castelán peninsular, o romanés, o turco, o sueco, o coreano, o holandés, o italiano, o francés ou o alemán¹. Todos os textos saíron do prelo por volta do 8 de marzo de 2019. Este feito, xunto co anuncio frecuente da publicación simultánea de *orixinal* e traducións nas campañas de promoción dos libros e nos paratextos (véxase a contracapa da edición galega), responde non só a unha calculada estratexia de vendas, senón tamén, ao meu ver, á busca dunha repolitización do Día Internacional das Mulleres. Argumentarei de seguido esta idea, sustentada en que a publicación simultánea de *orixinal* e múltiples traducións que se orquestrou desde o contexto de partida² resulta

---

1 No contexto lingüístico máis próximo, a editorial Boitempo foi a encargada da publicación do manifesto en portugués brasileiro, Rara Avis en español para Latinoamérica, Tigre de Paper en catalán e Herder Editorial en castelán peninsular. A día de hoxe, o libro foi traducido a un total de vinte idiomas.

2 Boa proba disto é a creación dunha páxina web sobre o libro, na que se recompilan as capas e ligazóns a todas as edicións noutras linguas; véxase <https://www.feminismforthe99.org/editions>. A edición italiana móstrase en primeiro lugar, seguida

plenamente coherente coa temática e obxectivos do manifesto. Ou o que é o mesmo, constitúe un xeito de predicar co exemplo.

Orixinarias de Italia, da India e dos Estados Unidos, as tres autoras comparten o desempeñaren a súa actividade investigadora en universidades estadounidenses, desde as que xa escribiran de xeito individual sobre a relación entre a opresión de xénero, o socialismo, a loita de clases e o capitalismo. Xúntanse para escribir este manifesto tras as folgas feministas de 2017 e 2018. Ante a actual crise política do neoliberalismo e dun capitalismo financeirizado excepcionalmente predador que acadou o seu límite, nel xustifican a necesidade inaprazábel de construír unha solidariedade feminista transnacional que posibilite a xustiza social a escala planetaria. Ao longo dunha introdución contextualizadora, das once teses para un feminismo para o 99% e dun posfacio dividido en cinco seccións, defenden xustamente a folga internacional feminista como xeito de mostrar e reivindicar «o enorme potencial político do poder das mulleres: *o poder daquelas cuxo traballo remunerado e non-remunerado sostén o mundo*» (p. 21, cursiva no texto citado); unha folga de traballo e tamén de coidados, por ser a reprodución social un dos piares nos que se apoia o capitalismo, entendido non só como «sistema económico, senón algo maior: unha orde social institucionalizada que tamén abrangue as relacións e prácticas aparentemente non-económicas que sosteñan a economía oficial» (p. 60); un paro global como movemento transnacional que une «mulleres separadas por océanos, montañas e continentes, así como por fronteiras, aramados de espiño e muros» (p. 21), na loita común para devolverlle ao Día Internacional das Mulleres a súa orixe histórica na clase traballadora. Ora ben, que este chamamento á folga se poida materializar de xeito pleno ou parcial, ou mesmo quedar unicamente no plano simbólico, ha depender de moitos factores. Un deles son as leis sindicais dos diferentes estados-nación. Moi lonxe do éxito da convocatoria en Galiza e no Estado español de 2018 e 2019, as asalariadas residentes en Gran Bretaña só puidemos facer paro nos coidados e manifestarnos contra a noite despois de rematada a xornada laboral remunerada, como indiquei nunha columna de opinión no seu día titulada «Eu non fago folga feminista»³. Outro dos factores dos que dependerá a folga é, obviamente, que esta se convoque. Non foi o caso en Galiza no 2020, nin en moitos outros puntos do territorio estatal (con excepcións), ao non haber chamamento conxunto e consensuado aos paros xerais. Isto retomareino embaixo.

Volvendo á temática e aos obxectivos do libro *Feminismo para o 99%. Un manifesto*, o avance do proxecto emancipador transnacional precisa construírse e retroalimentarse a través de redes e alianzas transfronteirizas, necesariamente colaborativas e polifónicas (Reimóndez 2017). E nelas, o contacto interlingüístico é incluíbel. Así pois, a tradución erixese en ponte

---

do libro en lingua inglesa. Os dereitos de tradución a outras linguas xestiónanse a través da editorial italiana.

3 Publicada no Xornal da Mariña e dispoñíbel en: <http://xn--xornaldamaria-tkb.gal/opinion/14151-eu-non-fago-folga-feminista-olga-castro/> Limitome a dar este exemplo polo que ten de experiencia propia, moi consciente de que millóns de mulleres doutros recantos do planeta tiveron opcións aínda moito máis limitadas; iso, de as teren.

esencial para posibilitar encontros entre mulleres e activistas feministas de latitudes ben dispares, cuxas experiencias de vida e de opresión han estar definidas tamén polas relacións de poder entre o Norte global ou o Sur global no que habiten, entre o mundo occidental ou oriental do que proveñan, e tamén entre as linguas máis ou menos hexemónicas nas que se expresen. Estas alianzas decote plurilingües requiren que todas as voces, independentemente do seu idioma de comunicación e lugar de enunciación, poidan expresarse, ser escoitadas e transformarse en igualdade de condicións (Castro e Spoturno 2020: 17). Porén, as cuestións de hexemonía lingüística e cultural nestes encontros transnacionais quedan decote relegadas e fóra do debate.

E é xustamente por isto que a publicación simultánea das traducións e do *orixinal* podería entenderse como intervención con ansias democratizadoras para situar as distintas linguas en pé de igualdade e así cuestionar a preponderancia do texto fonte e da hexemonía do inglés; como estratexia para pór en valor distintos contextos de recepción cos que se fai explícita a vontade de promover debates e intercambios feministas a un mesmo tempo; e en definitiva, como intento de contribuír a resituair un discurso transgresor enunciado desde o grandísimo centro de poder que é o espazo académico estadounidense, mais que non por iso impón necesariamente unha visión reducionista nin un enfoque exclusivo sobre ese país. Mostra disto é a dedicatoria coa que abren o manifesto: feito o aceno á organización lesbiana feminista negra *Combahee River Collective* de Boston, por denunciar xa na década dos 70 o desprezo co que tanto o movemento feminista branco como o movemento dos dereitos civís recibían as súas reivindicacións, Arruzza, Bhattacharya e Fraser dedícanlle o manifesto ás “folguistas arxentinas e polacas” (ou “the Polish and Argentine feminist strikers” na orde do orixinal) por estaren “a abrir novos camiños hoxe en día”. As razóns desta dedicatoria fanse explícitas na Tese 1 do manifesto, onde se destacan as mobilizacións a prol do dereito ao aborto en Polonia e en contra dos asasinatos machistas en Arxentina, en outubro de 2016, como xermolo dun fervor que axiña se espallaría «en forma de folga feminista a Italia, España, Brasil, Turquía, o Perú, os Estados Unidos, México ou Chile», entre outros (p. 20).

Que o galego sexa unha das linguas ás que se traduce o manifesto é relevante no plano simbólico, por formar parte do club de idiomas fundacionais. Pero sobre todo, éo a nivel pragmático por canto achega perspectivas lúcidas, actuais e produtivas para seren debatidas, adoptadas, adaptadas, criticadas e complementadas en relación á realidade de noso polos movementos de base feministas en Galiza. Polo tanto, fornece unha perspectiva distinta aos relatos autobiográficos que xa podíamos ler no libro *Oito olladas sobre a folga feminista do 8 de marzo* [de 2018], coordinado por Inma López Silva (2018) para Galaxia, xurdido co propósito de ser unha memoria do día a través da experiencia persoal de oito galegas que secundaron aquela folga⁴.

---

4 En castelán si se conta cunha publicación con reflexións sobre os acontecementos, estratexias e pensadoras clave antes da folga feminista do 8M así como dos dilemas posteriores desde a perspectiva do Estado español, titulada *Un feminismo del 99%* (Aladao et al. 2018), e prologada por Nancy Fraser.

Algunhas das etiquetas propostas neste manifesto para denominar tendencias sociais poden axudar a explicar, ou mesmo reconceptualizar, que e o feminismo hoxe en día, neste tempo no que tamén en Galiza asistimos a unha cooptación do seu poder e aspiracións revolucionarias por parte das elites. No cerne da proposta está a de establecer unha diferenciación clara entre dúas voces opostas no movemento feminista: o “feminismo para o 99%” que lle dá título á obra, e o “feminismo liberal” que beneficia unicamente ao 1% restante. Ambas as dúas denominacións foron acuñadas por activistas e intelectuais norteamericanas.

No caso da primeira etiqueta, funciona practicamente como sinónimo do feminismo interseccional (Crenshaw 1989) ou transnacional (Grewal e Kaplan 1994; Alexander e Mohanty 1997), pois supón un intento de superar a fixación no xénero como categoría monolítica, para incluír tamén cuestións de clase, raza, orientación sexual, identidade sexual, etc., e ser así incluínte coa diversidade da inmensa maioría de mulleres do mundo. No capitalismo está a orixe da opresión de xénero, segundo as autoras. Á súa vez, este xorde da violencia racista e colonial, e ameza a paz, a democracia real e a sustentabilidade mesma do planeta: «a crise capitalista non é só económica, senón tamén ecolóxica, política e socio-reprodutiva» (p. 61). De aí o chamamento a unir forzas con outros movementos antisistema e a concluír que o feminismo necesario para o 99% deba ser anticapitalista, antirracista, antiimperialista, ecoloxista, a prol dos dereitos laborais e das persoas migrantes. Como exemplo a seguir, poñen a folga feminista de vinte e catro horas do 8 de marzo de 2018 no Estado español, por representar un feminismo para o 99% que «insiste en acabar co capitalismo» (p. 18). É ler isto e comezar a cantaruxar a primeira estrofa do *Ven loitar* co que a Tamborililás Batukada Feminista amenizou as marchas galegas: «Esta mañá / nós decidimos / ir loitar, ir loitar / ir loitar, tar, tar ... Esta mañá / nós decidimos derrocar ao capital».⁵

No caso da segunda denominación, a etiqueta de feminismo liberal podería funcionar como sinónimo do feminismo de mercado (Kantola e Squires, 2012) ou feminismo *mainstream* (Phipps 2020), xa que fica servil como «criada do capitalismo» (p. 17) e alberga a «cultura política liberal do *mainstream*» (p. 71), resultando apto só para a poderosa minoría acomodada. É este autodenominado feminismo liberal un grande obstáculo no proxecto emancipador, por canto está centrado no individualismo para lograr o benestar do 1% das mulleres; aquelas que *conquistan* posicións de poder valéndose de prácticas de explotación sobre outras, nas cales descargan o traballo de reprodución social. Reducir a causa feminista simplemente ao avance meritocrático dunha minoría de mulleres (ese metafórico 1%) que rachen co teito de cristal, deixará ao 99% restante recollendo os anacos dese ferinte vidro esnaquizado. Este suposto feminismo mal entendido exemplifícase con figuras estadounidense como a ex secretaria de Estado nos EUA Clinton ou a directora operativa de Facebook Sandberg, as cales «queren un mundo no que a tarefa de dirixir a explotación no lugar de traballo e a opresión no conxunto da sociedade sexa compartido por igual polos homes e as mulleres das clases

---

5 Letra e música dispoñíbel en: <http://galegas8m.gal/ven-loitar/>

dirixentes» (pp. 17-18). Se ben temos moitos exemplos de mulleres que se apropiaron do termo feminismo para proclamarse feministas liberais en Galiza e no Estado español (Babiker 2019), a escolla de exemplos estadounidenses neste manifesto semella acaído. De teren continuado no territorio ibérico e nomeado a feministas liberais das de aquí, aínda lles habíamos criticar o veren a palla no ollo alleo e non ver a viga no seu. En definitiva, tanto nos Estados Unidos coma na Galiza, cuestións como a falta de acceso á vivenda, a violencia policial, o cambio climático, os salarios precarios ou a falta de acceso á sanidade universal son problemas que afectan á inmensa maioría das mulleres; e malia iso, fican decote obviados polas políticas institucionais do feminismo (liberal) actual, encamiñadas a facernos triunfar seguindo as regras do sistema rexido polo capital.

Xa que logo, as cuestións que neste libro se formulan non resultan novas por completo no contexto galego, no que contamos con coñecemento crítico que aborda moitas das cuestións aquí tratadas e con activismo de base que as pon en práctica e xera crítica; pensemos nas accións e nos escritos de plataformas diversas como o colectivo galegas8m.gal ou a plataformafeministagalega.org. De feito, probabelmente sexa ese pouso previo o que explica o interese inmediato da editorial Catro Ventos pola tradución deste escrito. Algúns dos razoamentos do manifesto, no entanto, si poden resultar útiles para enriquecer e matizar as nosas respostas a problemáticas propias, e mesmo para reafirmar ou reconsiderar respostas dispares que desde o feminismo galego se teñen adoptado despois da publicación deste libro, e máis concretamente a respecto do 8 de marzo de 2020. Fronte ao chamamento a unha folga internacional feminista no plano laboral e dos coidados, argumentado no manifesto de Arruzza, Bhattacharya e Fraser de marzo de 2019, o colectivo Galegas 8M anunciou a respecto do ano 2020⁶: «este 8 de marzo o feminismo galego organizado en Galegas 8M NON convoca folga, senón que tras debate e acordo chama a unha xornada de mobilización e loita para visibilizar o eixo dos coidados como elemento central da reivindicación de 2020» (maiúscula no orixinal). Xustifica o non empregar a ferramenta da folga porque «as análises son diversas mas [*sic*] coinciden en que nos anos previos esta ferramenta dificultou a visibilidade do eixo dos coidados, escollido maioritariamente este ano como referencia para as mobilizacións». Non é este lugar para avaliar as distintas ferramentas polas que o feminismo anticapitalista avogue, mais si para reiterar a importancia que a tradución ten nos diálogos transnacionais: en que poidamos ler en galego a Arruzza, Bhattacharya e Fraser, pero tamén en que elas poidan ler, acceder e participar nos debates feministas que teñen lugar noutras linguas, como de feito fixeron (véxase nota 4).

Respecto á tradución en si, a edición galega de Catro Ventos Editora preséntase moi coidada e atenta ao detalle, porque os detalles importan moito na misión e visión desta editorial creada en 2016 baixo a figura de cooperativa sen ánimo de lucro. *Feminismo para o 99%. Un manifesto* foi «aquelado en Galicia» e encaixa na súa colección sobre dereitos humanos. Ademais dela, o catálogo da editorial está integrado polas coleccións sobre consumo

---

6 As citas a seguir están extraídas de: <http://galegas8m.gal/8m-de-2020/>

responsábel, economía social, ecoloxía e finalmente educación e crianza alternativas porque, como indican na lapela, con estas temáticas buscan aplicar o modelo da economía alternativa e solidaria ás súas publicacións. É este un modelo guiado pola Rede de Economía Alternativa e Solidaria, no que os principios éticos, ambientais e sociais son cando menos igual de importantes ca os principios económicos e profesionais⁷.

Tras o índice de contidos, moito máis informativo que na versión orixinal por incluír subseccións que facilitan a creación de expectativas sobre o desenvolvemento do argumentario, a edición galega conta cun limiar a cargo de María Reimóndez titulado «O carné de feminista». É un texto breve mais perspicaz, situado na realidade galega que dá pistas sobre onde está o límite para que o feminismo manteña as súas aspiracións revolucionarias de transformar radicalmente a sociedade, que invita a tomar conciencia dos privilexios que cada unha temos (e exercemos) para comezar a deconstruílos e que chama a criticar o discurso obsoleto e patriarcal da esquerda tradicional. Na páxina de créditos observamos que a autora do limiar foi tamén a encargada da revisión de concepto, á que aínda se suma a revisión lingüística de Miguel Braña Montaña e María Mediero Mayán.

O texto en galego, do que como adiantei se responsabiliza Patricia Buxán Outeiro, é impecábel e facilita unha lectura áxil e fluída. Tamén conxuga con moito tino a claridade na expresión cunha precisión terminolóxica indispensable nos ensaios. Mais se algo boto de menos é a voz da tradutora. Sería de agradecer un prefacio ou unha nota na que dese conta do seu posicionamento ante o texto e explicase algunhas das estratexias de tradución empregadas para solucionar, por exemplo, os retos que necesariamente lle tivo que supoñer algunha escolla terminolóxica –penso por exemplo na tradución dos adxectivos “eco-socialist” e “environmentalist” cando se refiren ao feminismo, en ambos os casos vertidos ao galego como “ecoloxista”– ou o excesivo uso das cursivas no orixinal. Outro aspecto no que prestaría conta coa tradutora como guía de lectura é a súa a reescritura en galego da descrición da folga feminista española do 2018. As autoras optan por escribir en castelán peninsular “huelga feminista” no seu texto en inglés, o que serve para marcar a singularidade da iniciativa dun xeito estranxeirizante para o público anglófono e mesmo latino nos EUA, sen dúbida máis afeito á expresión “paro de las mujeres” adoptada maioritariamente en Latinoamérica. Todos os termos en castelán do orixinal tradúcense a galego sen máis. A estratexia non é en absoluto cuestionábel, mais adóptase sen advertir á audiencia galega da escolla política consciente que fixeran aas autoras do orixinal. Outro tanto acontece coa tradución dos *hashtags* cos que as campañas feministas poboaron as redes sociais. Mantéñense en inglés os que así estaban no orixinal (#WeStrike, #TimesUp e #Feminism4the99) mais bórranse todos os que estaban en castelán para substituílos pola versión galega (#NosotrasParamos, #VivasNosQueremos e #NiUnaMenos) e engádese o #XuntasSomosMais. Malia darlle a benvida á moi pertinente inclusión da versión galega, a supresión das etiquetas utilizadas por mulleres castelanfalantes de diversos continentes podería acompañarse

---

7 Para máis información sobre a editorial, véxase: <https://catroventos.gal/editora/>

dunha xustificación en forma de nota da tradutora, a cal serviría para pór de manifesto a visión non exclusivamente estadounidense do manifesto en inglés.

Dito isto, o labor de relocalización do texto, para facelo significativo para o seu público galego, é polo xeral intachábel. Só un exemplo: na descrición do labor das folguistas españolas no 8 de marzo do 2018: «As the sun set over Madrid and Barcelona», convértese na edición galega nun «Mentres o sol se puña aquel serán en diferentes puntos do Estado español». Todo un acerto para non alienar o lectorado, como tamén son atinadas as escollas lingüísticas conscientes da tradutora desde un punto de vista feminista, que se materializan en ocorrentes solucións para os problemas de tradución ocasionados inevitabelmente polos distintos sistemas gramaticais do inglés e do galego en canto ao xénero. Nun novo exemplo de coherencia entre a temática do libro e a expresión textual, o resultado desta mediación interlingüística é unha magnífica e elegante tradución inclusiva que deleitaría mesmo a puristas da linguaxe.

Merece pois un longo e demorado aplauso a escolla hábil e valente deste texto por Catro Ventos antes mesmo da saída do orixinal, así como a súa edición esmerada e meticulosa. E outra salva de palmas debe dedicárselle á tradución virtuosa tan valiosa para o sistema editorial meta, para a crítica feminista galega e para os movementos activistas galegos de base.

Referencias bibliográficas

- ALABAO, Nuria; CADAHIA, Luciana; CANO, Germán; CASTEJÓN, María; ADELANTADO, Ana G.; GIL, Silvia L.; LLAGUNO, Tatiana; MONTERO, Justa; SERRA, Clara e VILA, Fefa 2018. *Un feminismo del 99%*. Madrid: Lengua de Trapo.
- ALEXANDER, Jacqui e Chandra Talpade MOHANTY 1997. *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures*. Nova York: Routledge
- BABIKER, Sarah 2019. “¿Qué tal, feminismo liberal?” *El salto diario*, 4 de marzo de 2019. Dispoñíbel en: <https://www.elsaltodiario.com/feminismos/que-tal-feminismo-liberal>
- CASTRO, Olga e Laura SPORTUNO 2020. “Feminismos y traducción: apuntes conceptuales y metodológicos para una traductología feminista transnacional”, *Mutatis Mutandis, revista latinoamericana de traducción* 13(1): 11–44.
- CRENSHAW, Kimberlé 1989. Demarginalizing the intersection of race and sex. *University of Chicago Legal Forum*, 1: 139–167
- GREWAL, Inderpal e Caren KAPLAN 1994. *Scattered Hegemonies: Postmodernity and Transnational Feminist Practices*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- KANTOLA, Johanna e Judith SQUIRES 2012. “From state feminism to market feminism?”. *International Political Science Review*, 33(4): 382–400.
- LÓPEZ SILVA, Inma (coord). 2018. *Oito olladas sobre a folga feminista do 8 de marzo*. Vigo: Galaxia.
- PHIPPS, Alison 2020. *Me, Not You: The Trouble with Mainstream Feminism*. Manchester: Manchester University Press.

REIMÓNDEZ, María 2017. “We need to talk... to each other. On polyphony, postcolonial feminism and translation”. En Olga Castro e Emek Ergun (eds.) *Feminist Translation Studies. Local and Transnational Perspectives*. Londres: Routledge, 42–55.